

Andrzej Sędek

Uniwersytet Przyrodniczo Humanistyczny w Siedlcach

ORCID 0000-0003-1486-7417

Kto ma wychowywać, szkoła i/lub rodzina? Głos w dyskusji

Zamiast wstępu

**W jednej z portugalskich szkół wywieszono taki
apel do rodziców, którzy źle na niego zareagowali.
Ale czy słusznie?**

„Szanowni Rodzice!

1. Przypominamy wszystkim rodzicom, że ich obowiązkiem jest nauczanie dzieci w domu magicznych słów: proszę, dziękuję, przepraszam.
2. To także w domu dzieci muszą się nauczyć uczciwości, punktualności, pracowitości, solidarności oraz szacunku do innych ludzi, niezależnie od tego, czy mowa o ich rówieśnikach, czy o starszych od nich osobach.
3. Edukacja w domu oznacza przekazanie dziecku, że musi być schludne i czysto ubrane, nie powinno mówić z pełną buzią i nie może wyrzucać śmieci na ziemię.
4. To w domu dzieci muszą nauczyć się organizować swój czas, potrafić samodzielnie rozwiązywać problemy i nie wtrącać się w sprawy innych.
5. W szkole uczymy matematyki, historii, fizyki, języków obcych.... Jesteśmy po to, by wzmocnić edukację, jaką dzieci otrzymują od rodziców w domu.”

**Drodzy rodzice!
Pamiętajcie, że szkoła ma uczyć,
a nie wychowywać Wasze dzieci.
Nie zrzucajcie odpowiedzialności na innych.**

-rycina 1¹-

¹ Apel do rodziców <https://demotywatory.pl/4735254/W-jednej-z-portugalskich-szkol-wywieszono-taki-apel-do> z dn. 13.07.2019 r.

Wprowadzenie

Odpowiedź na pytanie: kto ma wychowywać szkoła i/lub rodzina? znana jest wprawdzie w teorii pedagogicznej w praktyce szkolnej budzi wiele wątpliwości. Podzielają je zarówno nauczyciele jak też rodzice. Nauczyciele coraz częściej podkreślają znaczenie wyłącznie kształcącej funkcji szkoły. Ilustracją takiego stanowiska jest apel nauczycieli do rodziców, sformułowany w jednej z portugalskich szkół, często spotykany w pokojach nauczycielskich² a także szeroko komentowany w mediach elektronicznych. Na uwagę zasługuje zwłaszcza punkt 5 owego apelu, głównie zaś sformułowanie „Droży rodzice! Pamiętajcie, że szkoła ma uczyć, a nie wychowywać Wasze dzieci. Nie zrzucacie odpowiedzialności na innych”. Stanowisko takie obecne jest również w polskiej dyskusji na ten temat.

Zagrożenia procesu wychowania we współczesnej szkole – wybrane aspekty

Nauczyciele powołując się na fakt pierwotnej socjalizacji przebiegającej w środowisku rodzinnym, obarczają odpowiedzialnością za ewentualne błędy wychowawcze rodzinę. Rodzicom wprawdzie przysługuje konstytucyjne prawo decydowania o tym, co dotyczy ich dzieci, ale często nie mają świadomości tego, jakie prawa im przysługują, oraz nie wierzą, że ich głos się liczy. Niektórzy rodzice odpowiedzialnością za wychowanie i ewentualne pojawiające się trudności wychowawcze obarczają nauczycieli, argumentując to faktem, że dzieci większość dnia spędzają w szkole. Konsekwencją takiego poglądu jest troska rodziców głównie o wyniki nauczania i osiągnięcia szkolne dziecka, średnią ocen, miejsca w rankingu klasowym itp. W mniejszym stopniu interesują ich sprawy wychowawcze.

Współczesna szkoła najwięcej uwagi poświęca funkcji kształcącej, zaniedbując bądź pomijając funkcję wychowawczą. Tymczasem funkcje te wzajemnie uzupełniają się, gdyż w rozwoju ucznia równie ważna jest zarówno sfera intelektualna jak też społeczna i duchowa. Na temat integralności procesów kształcenia i wychowania wypowiada się wielu teoretyków kształcenia i wychowania (np.: Stanisław Kawula, Romana Miller, Wincenty Okoń, Henryk Smarzyński i inni³) Ich zdaniem funkcja wychowawcza szkoły

² Tamże

³ Por.: S. Kawula, *Antynomie współczesnego wychowania*, w: „Problemy Opiekuńczo – Wychowawcze” 1993 nr 6, s 247-250; R. Miller, *Socjalizacja-wychowanie- psychoterapia*, PWN, Warszawa 1981; W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 2004; H. Ostrowska, *Nie wszystko o wychowaniu*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej

powinna stać się pierwszoplanową działalnością szkoły, tak aby umożliwić realizację celów wychowawczych. W drugiej kolejności skupić się należy na zaznajomieniu uczniów z wiedzą z poszczególnych przedmiotów nauczania i wykorzystania jej w różnych sytuacjach życiowych. Przeniesienie akcentów na wychowanie oraz zastąpienie prymatu wiadomości przed prymat rozwoju osobowości zmienia rolę nauczyciela, który z funkcji kierowniczej wobec uczniów przechodzi do roli osoby wspierającej i wspomagającej rozwój dzieci i młodzieży.

Proces wychowawczy w szkole odbywa się na każdej lekcji, głównie poprzez prezentowane treści kształcenia i osobowość nauczyciela. Józef Galant wyróżnia trzy grupy nauczycieli z punktu widzenia realizacji zadań wychowawczych⁴. Pierwsza grupa nauczycieli nie posiada wystarczających kompetencji i umiejętności związanych z pracą wychowawczą, oraz nie docenia roli osobistego wpływu na ten proces. Do grupy drugiej autor zaliczył tych wychowawców, którzy odrzucają dorobek psychologii i pedagogiki, podejmując działania oparte o prywatne teorie i osobiste doświadczenia. W ten sposób manifestują oni swoją niezależność i wolność, na swój specyficzny sposób. Trzecia grupa nauczycieli wyraża swój sceptyczny stosunek do procesu wychowania, rezygnując z niego. Zadaniem nauczycieli jest więc tylko przekazanie wiedzy, a wychowaniem zająć się powinna przede wszystkim rodzina, środowisko, środki masowego przekazu, religia. Wymienieni wyżej nauczyciele nie dostrzegają sytuacji, które w naturalny sposób sprzyjać mogą realizacji celów wychowawczych, podejmują pozorowane działania. Tymczasem każda relacja nauczyciela z uczniem służyć może rozwijaniu kompetencji społecznych i emocjonalnych niezbędnych do uczenia wychowanków np. współdziałania i współpracy w grupie. Nauczyciel na lekcji oddziałuje na osobowość ucznia nie tylko za pomocą przekazywanych treści zawierających bogaty ładunek wartości wychowawczych, ale też stosując atrakcyjne metody nauczania. Zachęca tym samym uczniów do wzmożonej aktywności i rozwijania idei samokształcenia. Ma też okazję do rozwijania wyjątkowych predyspozycji osobowościowych, kształcenia kultury umysłowej, rozwijania zdolności poznawczych oraz pogłębiania wrażliwości intelektualnej. Klasa szkolna jest więc ważnym środowiskiem wychowawczym.

Realizacja procesu wychowawczego w szkole czy rodzinie często napotyka na różne przeszkody, które powszechnie określa się mianem trudności

MEN, Warszawa 2000; H. Smarzyński, *Szkoła jako środowisko wychowawcze*, PWN, Kraków -Warszawa 1987.

⁴ J. Galant, *O wychowaniu pozornym*, w: „Nowa Szkoła” 1995 nr 9, s. 5-8.

wychowawczych. „Po raz pierwszy w dziejach znaleźliśmy się w sytuacji, w której wyrażone przez dorosłych poglądy na wychowanie i nauczanie są tak bardzo zróżnicowane”⁵ pisał Otto Speck. W związku z tym nie wszyscy nauczyciele i rodzice są w stanie sprostać wymaganiom i odnieść sukces wychowawczy, mimo „pomocy” wielu nauk: psychologii, pedagogiki, socjologii, medycyny, w których jednak, jak twierdzi O. Speck, panuje „chaos” utrudniający zastosowanie wiedzy w praktyce⁶. Kategoria chaosu („dynamicznego nieporządku”) ma zastosowanie również w naukach społecznych, w tym w pedagogice. Rzeczywistość w której żyjemy, ulega dynamicznym zmianom, co wiąże się ze wzrostem chaotycznych relacji, przysporzeniem problemów wychowawcom, ale też zwiększeniem szans na kreatywność, poprzez zaktywizowanie naszych możliwości. Można więc zaryzykować stwierdzenie, że im bardziej skomplikowane środowisko w, którym żyjemy, „... tym bardziej rosnąca świadomość własnej autonomii”⁷.

Zarówno w szkole jak i w rodzinie dochodzi często do chaotycznych sytuacji, które nie muszą być niebezpieczne z punktu widzenia wychowawczego. Szkoła współczesna w dalszym ciągu preferuje „ład, ciszę i porządek” na lekcji, czemu sprzyja tzw. nauczanie frontalne. Może jednak być tak, że mamy do czynienia z tzw. chaosem kreatywnym, sprzyjającym uczeniu się. Dzieje się tak wtedy, gdy uczniowie pracując w grupach wykazują pewną dozę spontaniczności zapewniającej swobodę uczenia się. Niekorzystny wychowawczo jest chaos destrukcyjny, gdzie nie obowiązują żadne normy, a członkowie grupy zachowują się antyspołecznie. W placówkach oświatowych, w których przebywa młodzież z trudnościami wychowawczymi chaos przyjmuje niekiedy krytyczną postać, charakteryzującą się nagłymi wybuchami gniewu, będącego efektem np. zaburzeń emocjonalnych.

Działania wychowawcze, którym towarzyszy chaos, nie zawsze wiążą się z niebezpieczeństwem, którego należałoby unikać. Jeżeli wychowanie ma być procesem zintegrowanym i całościowym oraz skutecznym, to nie może polegać wyłącznie na wpajaniu norm. W związku z coraz bardziej rosnącym skomplikowaniem środowiska, wzrasta zależność od różnych, czynników zewnętrznych. W procesach chaotycznych upatrywać można więc szans na wzrost kreatywności, i rosnącą możliwość własnej autonomii przeciwdziałającej reaktancji. „Nikt nie chce, by jego życie toczyło się według planu

⁵ O. Speck, *Bądź nauczycielem. Trudności wychowawcze w czasie zmian społeczno – kulturowych*, GWP, Gdańsk 2005, s. 14.

⁶ Tamże, s. 17.

⁷ Tamże, s. 24.

narzuconego z zewnątrz”⁸. Z uwagi na rozwój cywilizacyjny i towarzyszące temu przemiany gospodarcze, społeczne i kulturowe ewoluje również rola zawodowa nauczyciela, która ta obejmuje w praktyce również wychowanie moralne. Inicjując proces wychowania moralnego może on przeżywać rozterki, będące konsekwencją przemian cywilizacyjnych w skali globalnej. Obecny sposób życia, w którym każdy jego aspekt zdominowany jest przez wartość rynkową (np. szkolnictwo i zdrowie), zmusza nas do przewartościowania w sferze obyczajowej i moralności. Interpretowanie wszystkich relacji międzyludzkich za pomocą kryteriów rynkowych prowadzi do wynaturzenia wartości wyższych. Koncentracja na sprawnym funkcjonowaniu ekonomicznym i zapobiegliwości nastawionej jedynie na pomnażanie bogactwa hamuje myślenie prospołeczne, o dobru wspólnym. Towarzyszące tym zjawiskom patologie w interesach oraz w polityce, propagują negatywne wzorce zachowań, konflikty światopoglądowe, nieelojalność w stosunkach interpersonalnych. Rodzi się tutaj pytanie: czy współczesny nauczyciel – wychowawca może samodzielnie podejmować decyzje wychowawcze zgodne z własnym światopoglądem? Na ile jest realizatorem decyzji władz zwierzchnich – „nadzoru pedagogicznego”. Do tej pory bowiem mimo przemian makrospołecznych „nadzorca oświatowy” głównie kontroluje przepisy prawa, przestrzegania zaleceń i zarządzeń władz, co paradoksalnie prowadzić może do zmniejszania aktywności zawodowej nauczycieli. Władze oświatowe często nagradzają te szkoły, które zdobywają liczne nagrody i dyplomy, co nie jest precyzyjnym wskaźnikiem obrazującym rzeczywistą wartość pracy wychowawczej. Często bowiem zdarza się tak, że szkoły pozbawione tych spektakularnych sukcesów prowadzą szarą, uciążliwą i wartościową pracę pedagogiczną⁹.

„Polska pedagogika nie rozpoznała dokładnie zjawiska przemian w moralności” pisze J. Górniewicz¹⁰. Poważnym zagrożeniem dla procesu wychowania są akty przemocy oraz destrukcyjna agresywność, którą „...można traktować jako wyraz zanegowania wartości i sensu współżycia międzyludzkiego i tym samym uznać ją za poważne wyzwanie dla systemu wychowawczego”¹¹

O drastycznym wzroście przemocy w szkołach, instytucjach wychowawczych, a także rodzinach dowiadujemy się niemal codziennie o czym

⁸ Tamże.

⁹ J. Górniewicz, *Teoria wychowania. (Wybrane problemy)*, Olsztyńska Szkoła Wyższa im. Józefa Rusińskiego, Olsztyn 2008, s. 124.

¹⁰ Tamże, s. 115.

¹¹ O. Speck, *Bądź nauczycielem. Trudności wychowawcze w czasie zmian społeczno – kulturowych*, GWP, Gdańsk 2005, s.36.

donoszą media. Nauczyciele ale także i rodzice pozostają często bezradni wobec agresywnych zachowań młodzieży. Cytowany wyżej O. Speck twierdzi, iż eskalacja przemocy wyraźnie dotyczy wieku szkolnego oraz, że istnieje korelacja między przemocą szkolną a procesami socjalizacji.

Rozchwianie w sferze moralności w skali globalnej ma wpływ na funkcjonowanie małych grup społecznych, takich jak rodzina czy szkoła. Współczesny uczeń poddawany jest intensywnym oddziaływaniom środków masowego przekazu, a zwłaszcza nowych technologii informacyjnych dostarczających pozytywnych ale i negatywnych wzorców zachowań. Internet umożliwia dzieciom i młodzieży bycie anonimowym, co może prowadzić do bezkarności, uzależnienia, ale też obniżać poczucie bezpieczeństwa.” Szczególne zadania na szkołę i nauczyciela nakłada nowe zjawisko wychowawcze, jakim jest kultura elektronicznej informacji, czyli mówiąc prościej telewizja, Internet, telefonia komórkowa. Są to potężni architekci zbiorowej wyobraźni, aspiracji i sądów moralnych. Trzeba się nauczyć z nimi żyć, kierować nimi i wykorzystywać dla pożytku wychowania, a nie podejmować się ich destrukcji”¹².

Wydaje się, że jedynym środowiskiem odpornym na wszelkie patologie życia społecznego powinna być rodzina. Pozostałe instytucje, w tym też szkoła dysponując spójnym programami wychowania moralnego mogłyby wspomagać ją w wypełnianiu funkcji opiekuńczo – wychowawczych.

Współczesna rodzina przeżywająca skutki przemian moralnych może sama stać się rodziną dysfunkcyjną, patologiczną. Jako mała grupa społeczna podlega bowiem różnym wpływom będących wynikiem przeobrażeń cywilizacyjnych. Stan nierównowagi w rodzinie może być efektem m.in. zderzenia kultur i otwierania się społeczeństwa na nowe wartości i style życia. O ile młodzież przyjmuje bezkrytycznie wszelkie nowości, o tyle dorośli przyjmują je z oporami, stąd mogą nasilać się konflikty pokoleń¹³.

Jednym z objawów kryzysu wychowawczego szkoły i rodziny jest problem przemocy i agresji w wychowaniu. Współczesna rodzina i szkoła napotyka na większe niż wcześniej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczych i wychowawczych. Na wyraźny związek między zjawiskami

¹² T. Pilch, *Spoleczeństwo wobec szkoły, szkoła wobec przyszłości. Rozważania o polskiej polityce oświatowej*, w: J. Surzykiewicz, M. Kulesza (red.) *Ciągłość i zmiana w edukacji szkolnej Społeczne i wychowawcze obszary napięć*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010, s. 29.

¹³ J. Górniewicz, *Teoria wychowania. (Wybrane problemy)*, Olsztyńska Szkoła Wyższa im. Józefa Rusińskiego, Olsztyn 2008, s.114.

przemocy i agresji w wychowaniu, a zasadniczymi zmianami ustrojowymi wskazują wyniki badań Marii Dąbrowskiej Bąk¹⁴.

Współczesna szkoła stała się mało przyjaznym środowiskiem nie tylko dla uczniów ale też i nauczycieli. Zjawiska zaburzonych relacji uczeń–uczeń, uczeń-nauczyciel, nauczyciel – rodzice ma tendencję wzrostową. Źródeł agresji można upatrywać w m.in. modelowaniu agresywnych zachowań w rodzinie, mediach, oraz w autorytarnym wychowaniu.

Partnerstwo rodziców i nauczycieli w procesie dydaktyczno-wychowawczym

Badania jakościowe nad przemocą szkolną przeprowadzone w szkołach województwa mazowieckiego wskazują, że uczniowie nie uświadamiają sobie istnienia przemocy psychicznej¹⁵. Ujawniają także dość powszechnie podzielane przekonanie wskazujące, że przemoc psychiczna jest często odczytywana w kategorii żartu. Ofiarą przemocy w opiniach młodzieży stają się, zgodnie z mechanizmem kozła ofiarnego uczniowie nieakceptowani, wyróżniający się. Wśród różnych form agresji wymieniało: izolowanie, używanie wulgaryzmów, gnębienie (totalna wojna), plotki, przemoc materialną, cyberprzemoc, itp. Inne dane zamieszczone w raporcie dostarczają informacji dotyczących reakcji nauczycieli i uczniów na akty przemocy, jakie strategie stosują uczniowie w obronie przed atakami rówieśników oraz opisują niekiedy nieodpowiednie z punktu wychowawczego strategie stosowane przez nauczycieli w sytuacji zachowań agresywnych.

Niwelowanie tych nieakceptowanych zachowań uczniów wymusza określone reakcje nauczycieli. Jedną z nich może być aranżowanie współpracy nauczyciela ze środowiskiem rodzinnym. Współpraca ta oparta na partnerstwie oraz gotowości do wzajemnego działania na rzecz rozwoju dzieci stanowić może pożądane środowisko wychowawcze. Zadaniem szkoły jest nawiązanie współpracy z rodziną tak, aby ukazać rodzicom, jakie przysługują im prawa, oraz jak z nich korzystać, co reguluje szereg aktów prawnych (np. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, ustawy i inne rozporządzenia oświatowe). Przytaczane akty prawne regulujące współpracę rodziców i nauczycieli mają zasięg krajowy,

¹⁴ Porównaj M. Dąbrowska Bąk, *Przemoc w stosunkach wychowawczych szkoły*, w: J. Miluska (red.), *Psychologia rozwiązywania problemów szkoły*, Oficyna Wydawnicza, Poznań 2001, s. 67-82

¹⁵ A. Nowakowska, J. Przewłocka, *Szkoła oczami uczniów: relacje z nauczycielami i kolegami oraz przemoc szkolna*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015.

a także europejski i ogólnoświatowy. Na uwagę zasługują zapisy Praw Rodziny rodziny, w której czytamy, iż rodzice mają prawo wychowywać dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem moralnymi, religijnymi i uznawani są za pierwszych i głównych wychowawców (art. 5)¹⁶. Wprawdzie „Karta nie jest dokumentem urzędowym ale wpisuje się w humanistyczną wizję roli rodziców w wychowaniu i edukacji dzieci”¹⁷.

Podobne zapisy znajdujemy w Europejskiej Karcie Praw i Obowiązków Rodziców. „Rodzice mają prawo do uznania ich prymatu *pierwszych nauczycieli* swoich dzieci oraz mają obowiązek wychowywać swoje dzieci w sposób odpowiedzialny i nie zaniedbywać ich” (pkt. 2)¹⁸.

Również Konstytucja RP gwarantuje rodzicom wychowanie dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem (art. 48)¹⁹ oraz daje prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego oraz religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem (art. 48, pkt. 3)²⁰.

Z tej pobieżnej analizy wybranych dokumentów wynika, że instytucje społeczne, w tym przede wszystkim szkoła, są zobligowane do podjęcia i kontynuowania współpracy. Dotyczy ona zarówno rodziców dzieci nie niesprawiających trudności wychowawczych czy dydaktycznych jak też tych, które takie trudności sprawiają. Wspomagając rozwój dzieci i młodzieży tworzymy wspólny front wychowawczy domu i szkoły. Obowiązuje tu zasada wzajemnej otwartości i równorzędności. W kontaktach z rodzicami znaczenia nabiera zarówno pozytywna atmosfera spotkań jak i ogólna i pedagogiczna kultura nauczycieli oraz rodziców.

Badania prowadzone na temat wzajemnych relacji rodziny i szkoły wskazują na ogół na asymetryczny stosunek pomiędzy nauczycielami a rodzicami²¹. Jeżeli nauczyciel zajmuje autorytarną pozycję wobec rodzica, wówczas komunikacja między nimi zostaje zakłócona. Rodziców często traktuje się

¹⁶ *Karta praw rodziny*, http://kodr.pl/wp-content/uploads/2017/03/karta_praw_rodziny.pdf z dn. 31.05.2019 r.

¹⁷ A. Kwatera, J. Łukasik, S. Kowal, *Odpowiedzialność, wspólnotowość. Współpraca w szkole. Nauczyciele i rodzice*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2018, s. 152.

¹⁸ *Europejska karta praw i obowiązków rodziców*, <http://rodzicewedukacji.pl/europejska-karta-praw-i-obowiazkow-rodzicow/> z dn. 31.05.2019 r.

¹⁹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf> z dn. 31.05.2019 r.

²⁰ Tamże.

²¹ B. Śliwierski, *Klinika szkolnej demokracji*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1996, s. 26.

jak pomocników szkoły, a nie pełnoprawnych partnerów w procesie dydaktyczno-wychowawczym.

Jednym z warunków efektywnej współpracy jest jakość kształcenia nauczycieli i wyposażanie ich w określone kompetencje poznawcze, funkcjonalne i społeczne. Relacje początkujących nauczycieli dotyczące kontaktów z rodzicami uczniów budziły w nich bardzo duże emocje, niezależnie od rodzaju kontaktu (pozytywny vs negatywny), ale w wypowiedziach na ogół oceniano rodziców jako osoby roszczeniowe, chcące za wszelką cenę przedstawić swoje dzieci w korzystnym świetle, mało angażujące się, niezainteresowane współpracą ze szkołą. Jednocześnie nauczyciele wskazywali na brak kompetencji w tym zakresie i brak odpowiedniego przygotowania merytorycznego podczas studiów²².

Zakończenie

Rozwój cywilizacyjny i towarzyszące temu przemiany gospodarcze, społeczne i kulturowe wywarły znaczący wpływ na wiele dziedzin życia, w tym i na edukację. Obok zmian, które uznano za pozytywne pojawiły się, bądź nasiliły zjawiska niekorzystne jak np.: rażąca nierówność ekonomiczna, terroryzm, katastrofy ekologiczne, utrata poczucia bezpieczeństwa, wzrost agresji, problemy nietolerancji obyczajowej, religijnej, etnicznej itd. Lista wymienionych zagrożeń jest oczywiście otwarta, a wśród nich do szczególnie niekorzystnych należy zaliczyć kryzys społeczno-moralny w środowiskach i instytucjach wychowawczych.

Zasadne w związku z tym wydaje się być pytanie, czy kryzys ten można przezwyciężyć na drodze działalności wychowawczej w szkole, rodzinie oraz w instytucjach opiekuńczo – wychowawczych? W polskich warunkach odpowiedź na to pytanie jest wyjątkowo trudna. Ciągłe bowiem reformowanie edukacji, gdzie każda kolejna zmiana władz oświatowych niesie ze sobą nowe pomysły na „uzdrowienie” szkolnictwa, często przeciwne temu co stworzyli poprzednicy, utrudnia realizację zadań wychowawczych. Reformy te bywają w dużym stopniu inicjowane i kreowane przez osoby odpowiedzialne za politykę edukacją z pominięciem lub ograniczeniem udziału w nich nauczycieli. „W naszym kraju nauczyciele przeżywali kilka centralistycznych reform oświatowych (ustrojowych, programowych, modernizacyjnych), które bazowały na podstawowej przesłance, że władza wie lepiej niż społeczeństwo, jak powinna wyglądać publiczna edukacja i opieka

²² D. Walczak, *Początkujący nauczyciele. Raport z badań jakościowych*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015, s. 85-87.

nad młodym pokoleniem. Nie pytano ich, czy chcą takiej lub innej zmiany ustroju szkolnego, gdy o jego nowej strukturze i procesach decydowali politycy, a nie pedagodzy. Zdarzało się, że część nauczycieli proszono o opinię, ale tylko po to, by znaleźć wśród nich doradców, którzy potwierdzą przyjęte już wcześniej przez rządzących działania.”²³ – pisze Bogusław Śliwerski. Pozorowane były także konsultacje społeczne mające udowodnić, że władza liczy się z uwagami ekspertów. Tymczasem pierwszą zasadą polityki oświatowej powinno być dobro dziecka, czego nie uwzględniały reformy aranżowane odgórnie przez władze centralne.

Obszar zainteresowań wychowawczych szkoły w dalszym ciągu bywa zaniedbywany. Efektywność procesu wychowawczego w sytuacji pluralizmu wpływów wychowawczych zależy w dużym stopniu od własnych poszukiwań nauczyciela. Właściwe przygotowanie przyszłych i czynnych zawodowo nauczycieli, doskonalenie kompetencji komunikacyjnych, świadomość istnienia zależności szkoły od współczesnych trendów cywilizacyjnych – to wszystko wpływa na „... rozluźnienie gorsetu zunifikowanego systemu szkolnego, do pełnienia nowych ról i wartości komunikowania nowych wartości kultury demokratycznego społeczeństwa”²⁴.

Zaniedbywany obszar zadań wychowawczych szkoły jest elementem tego samego nierozdzielonego procesu (dydaktyczno-wychowawczego), co wymaga dalszych pogłębionych analiz i badań np. klimatu organizacyjnego szkoły, relacji rodziców z nauczycielami, nauczycieli pomiędzy sobą, czy też oczekiwań tych grup wobec siebie.

Bibliografia:

- Apel do rodziców <https://demotywatory.pl/4735254/W-jednej-z-portugalskich-szkol-wywieszono-taki-apel-do> z dn. 13.07.2019 r.
- Dąbrowska Bąk M., *Przemoc w stosunkach wychowawczych szkoły*, w: J. Miluska (red), *Psychologia rozwiązywania problemów szkoły*, Oficyna Wydawnicza, Poznań 2001.
- Europejska karta praw i obowiązków rodziców*, <http://rodzicew edukacji.pl/europejska-karta-praw-i-obowiazkow-rodzicow/> z dn. 31.05.2019 r.
- Galant J., *O wychowaniu pozornym*, „Nowa Szkoła” 1995 nr 9.

²³ B. Śliwerski, *Problemy współczesnej edukacji. Dekonstrukcja polityki oświatowej III RP*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 33.

²⁴ W. Prokopiuk, *Samokształcenie nauczycieli jako forma ich adaptacji społeczno-zawodowej*, w: G. Koć-Seniuch (red.) *Nauczyciele i uczniowie w sytuacjach szkolnych*, Trans Humana, Białystok 1995, s. 308.

- Górniewicz J., *Teoria wychowania. (Wybrane problemy)*, Olsztyńska Szkoła Wyższa im. Józefa Rusińskiego, Olsztyn 2008.
- Kawula S., *Antynomie współczesnego wychowania*, w: „Problemy Opiekuńczo – Wychowawcze” 1993 nr 6, s. 247-250.
- Karta praw rodziny*, http://kodr.pl/wp-content/uploads/2017/03/karta_praw_rodziny.pdf z dn. 31.05.2019 r.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf> z dn. 31.05.2019 r.
- Kwaterna A., Łukasik J., Kowal S., *Odpowiedzialność, wspólnotowość. Współpraca w szkole. Nauczyciele i rodzice*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2018.
- Miller R., *Socjalizacja-wychowanie- psychoterapia*, PWN, Warszawa 1981.
- Nowakowska A., Przewłocka J., *Szkoła oczami uczniów: relacje z nauczycielami i kolegami oraz przemoc szkolna*. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 2004.
- Ostrowska H., *Nie wszystko o wychowaniu*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, Warszawa 2000.
- Pilch T., *Spółczeństwo wobec szkoły, szkoła wobec przyszłości. Rozważania o polskiej polityce oświatowej*, w: J. Surzykiewicz, M. Kulesza (red.) *Ciągłość i zmiana w edukacji szkolnej Społeczne i wychowawcze obszary napięć*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010.
- Prokopiuk W., *Samokształcenie nauczycieli jako forma ich adaptacji społeczno-zawodowej*, w: G. Koć-Seniuch (red.) *Nauczyciele i uczniowie w sytuacjach szkolnych*, Trans Humana, Białystok 1995.
- Smarzyński H., *Szkoła jako środowisko wychowawcze*, PWN, Kraków-Warszawa 1987.
- Speck O., *Bądź nauczycielem. Trudności wychowawcze w czasie zmian społeczno – kulturowych*, GWP, Gdańsk 2005.
- Śliwierski B., *Problemy współczesnej edukacji. Dekonstrukcja polityki oświatowej III RP*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
- Śliwierski B., *Klinika szkolnej demokracji*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 1996.
- Walczak D., *Początkujący nauczyciele*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015.

Who is to raise, a family and / or school. A voice in the discussion

Who should bring up, school and / or family? A voice in discussion
The article is a voice in the discussion about the participation of family and school in the process of education. Although the dispute is already resolved in pedagogical theory about the participation of these entities in education, in practice it still raises controversy. This phenomenon seems to be gaining momentum due to profound social, economic and political changes. The article presents selected conditions of the educational crisis in modern family and school, it is also a preliminary attempt to analyze the phenomenon in question, which certainly requires further in-depth research.

Keywords: upbringing crisis, creative chaos, destructive chaos, critical chaos, dynamic disorder, cooperation, partnership.

Kto ma wychowywać, szkoła i/lub rodzina? Głos w dyskusji

Artykuł jest głosem w dyskusji dotyczącym udziału rodziny i szkoły w procesie wychowania. Rozstrzygnięty w teorii pedagogicznej spór o udział tych podmiotów w wychowaniu, w praktyce budzi w dalszym ciągu kontrowersje. Zjawisko to wydaje się przybierać na sile z uwagi na głębokie przemiany społeczne, ekonomiczne i polityczne. W artykule przedstawiono wybrane uwarunkowania kryzysu wychowawczego we współczesnej rodzinie i szkole, jest on także wstępną próbą analizy omawianego zjawiska, wymagającego z pewnością dalszych pogłębionych badań.

Słowa kluczowe: kryzys wychowania, chaos kreatywny, chaos destrukcyjny, chaos krytyczny, dynamiczny nieporządek, współpraca, partnerstwo.